

ראש הממשלה בנימין נתניהו חושף מסמכים סודיים מארכיון תוכנית הגרעין של איראן, 30 באפריל 2018. צילום: לע"מ.

מגלים טפח, מגלים טפחיים: הזדמנויות וסיכונים בחשיפות המודיעין של ישראל

אופק רימר

בשנים האחרונות ומכורח השינויים בסביבת המידע, באופי המלחמות ובערכי החברה, אנו עדים לחשיפה גוברת של קהילת המודיעין הישראלית. מבצעים, יכולות ואף מידע מודיעיני מתפרסמים חדשות לבקרים בתקשורת. אומנם חשיפת מידע מודיעיני מתגלה כבעלת ערך רב הן כלפי חוץ, לרבות בהיבטי יצירת הרתעה ולגיטימציה בינלאומית, והן כלפי פנים, בתרומה לקידום ערכים דמוקרטיים חשובים כגון שקיפות ופיקוח על הממשלה. אולם לצד זאת, חשיפה טומנת בחובה גם סיכון לא רק לפגיעה במקורות כי אם גם לפגיעה בדימוי ההרתעה, להסלמה, להזמנת ביקורת ולעג ולפוליטיזציה של המודיעין. מאמר זה מנתח את ההזדמנויות לצד הסיכונים הגלומים בחשיפה מוגברת של מידע מודיעיני מטעם המדינה, ומצביע על דרכים אפשריות למציאת האיזון בין הסתרה לחשיפה במקרה של ישראל. בין ההמלצות: שמירה על איזונים ובלמים בין יחידות וסוכנויות המודיעין; פיתוח מודלים להערכת הנזק למקורות וכן להערכת הישגי החשיפה; הכשרת מפקדים ומנהלים לעבודה נכונה עם התקשורת; ולבסוף הנגשת מידע והערכות באופן רחב, עיתי ושיטתי לתועלת הציבור.

מילות מפתח: מודיעין, הרתעה, תודעה, דיפלומטיה ציבורית, ישראל, איראן, חזבאללה, עזה

מבוא

החל מה־25 ביוני ועד אמצע חודש יולי 2020 אירעה סדרת פיצוצים בקרבת מתקנים רגישים ברחבי איראן. על רקע זה ציטט הניו יורק טיימס מקור מודיעיני בכיר במזרח התיכון, אשר ייחס לישראל אחריות לאחד הפיצוצים – חבלה במתקן לייצור סרכוזת (צנטריפוגות) באתר הגרעין בנתנז. בעקבות הכתבה האשים שר הביטחון לשעבר אביגדור ליברמן בכיר בקהילת המודיעין הישראלית בחשיפה, המהווה בראייתו הפרה בוטה של מדיניות העמימות המסורתית של ישראל.

מאז ומעולם, חשאיות הולכת יד ביד עם עבודת המודיעין ואף מגדירה אותה. הסודיות האופפת את קהילת המודיעין ותוצריה הכרחית לשמירה על מקורות ועל דפוסי עבודה שמסייעים בחשיפת מידע על היריב.

פרשייה זו הציתה מחדש את הדיון הציבורי במאזן העלות־תועלת הגלום בחשיפת מודיעין ובדילמה המעמידה במתח את חשיבות השמירה על חשאיות עבודת המודיעין ועל סודות מודיעיניים בפרט, מול מטרות ביטחוניות, דיפלומטיות ופוליטיות שניתן להשיג באמצעות שיתוף מידע. דיון זה נוכח בציבוריות הישראלית ביתר שאת בשנים האחרונות, על רקע מגמת החשיפה הגוברת. מציודו האחד של המתרס, יש המבקשים להתריע מפני ה"התערטלות" של קהילת המודיעין הישראלית, אשר מגלמת סיכון לנכסים מודיעיניים יקרים ונובעת לטענתם משיקולים לא ענייניים כגון צבירת הון פוליטי בדעת הקהל הפנימית, או יחסי ציבור לארגוני המודיעין. מנגד, יש הטוענים בזכות התועלת המדינית־ביטחונית הגלומה בחשיפת מודיעין, וקובעים כי השגת מודיעין איכותי אינה מטרה בפני עצמה, כי אם אמצעי הכפוף לשיקולי מדיניות. עמדה זו בוטאה בדברים של גורם מדיני בכיר, אשר הגיב בעבר לביקורת על שימוש לא מושכל במידע מודיעיני באומרו: "אין לנו מודיעין שיש לו מדינה, אלא מדינה שיש לה מודיעין".

מאמר זה יתמקד בחשיפות מודיעין מדינתיות, קרי חשיפות פומביות של מידע מודיעיני עדכני על יריבים או עמיתים במערכת הבינלאומית, הנעשות באישור הממשלה וגופי המודיעין והביטחון ועל ידיהם. חשיפת מידע על פעילות הצבא וגופי המודיעין או על יכולותיהם היא לפיכך מחוץ לגדר הדיון במאמר זה, כמו גם התבטאויות או הדלפות לתקשורת שלא עברו את אישור הגורמים המוסמכים. המאמר ינתח, אם כן, את ההזדמנויות הגלומות בחשיפת מודיעין מדינתית מול הסיכונים הטמונים בכך, ויצביע על דרכים אפשריות

למציאת האיזון בין הסתרה לחשיפה במדיניות החוץ והביטחון של ישראל.

ההזדמנויות בחשיפת מודיעין

מאז ומעולם, חשאיות הולכת יד ביד עם עבודת המודיעין ואף מגדירה אותה. הסודיות האופפת את קהילת המודיעין ותוצריה הכרחית לשמירה על מקורות ועל דפוסי עבודה שמסייעים בחשיפת מידע על היריב. בישראל יש לסודיות המודיעין חשיבות כפולה ומכופלת. בתפיסת הביטחון של ישראל, מדינה מוקפת אויבים הנתונה תמיד לאיומים על ביטחונה, סודיות אינה משרתת רק את ההגנה על המקורות המספקים התרעה מוקדמת. הסודיות משרתת גם את עקרון ההפתעה החיוני למימוש תקיפות מנע נגד איומים מתהווים, וגם את עקרון העמימות המסייע בהפחתת הסיכון לתגובת נגד ולהסלמה צבאית. היות שכך, מקבלי החלטות ואנשי מערכת הביטחון וקהילת המודיעין בישראל רגילים לפעול תחת מעטה חשאיות, ונמנעים ככלל מחשיפת סודות מדינה. יתרה מזאת, החשאיות האופפת את עבודתם ואת העיסוק בנושאים הקשורים לביטחון הלאומי בכלל מעניקה להם מונופול על המידע והידע, וכפועל יוצא גם השפעה רבה על קבלת ההחלטות ועל עיצוב המדיניות בנושאים אלה. לכן, באופן מסורתי קהילת המודיעין הישראלית מתייחסת לחשיפה כמזיקה לעבודתה, וככלל שומרת על ריחוק מהתקשורת ועל הדרתה ממידע. מפאת "קדושת הביטחון" וההפנמה ששיקולי ביטחון גוברים על שיקולים דמוקרטיים, מעטה הסודיות סביב מדיניות החוץ והביטחון של ישראל זוכה להבנה וללגיטימציה רחבה מהציבור – שאף הוא תופס עצמו כ"שותף סוד". כל זאת באופן שהוביל סוציולוגים ואנשי מדע המדינה להגדיר את ישראל כ"מדינת סוד", שבה מתקיימת "תרבות של סודיות".

אולם, בשנים האחרונות אנו עדים לנוכחות הולכת וגוברת של קהילת המודיעין הישראלית במרחב הציבורי. מבצעים, יכולות ואף מידע מודיעיני מתפרסמים חדשות לבקרים בתקשורת. גם אנשי קהילת המודיעין, בכירים וזוטרים, בשירות פעיל ובדימוס, מופיעים יותר מאי פעם בעבר מול מצלמות התקשורת (גם אם פניהם נותרים סמויים) כדי לשתף בעשייתם ולדבר בשבח היכולות של יחידותיהם. ואכן, במקרים רבים יש ערך אסטרטגי בחשיפת יכולות ומידע מודיעיני. יתרונות החשיפה כוללים:

- סיכול ושיבוש פעילות היריב. בכוחה של חשיפת מידע מודיעיני לגבות מחיר מהיריב, בין שהיא מגלה סוד מבצעי כגון פרויקט, יחידה או אתר; שוללת את אלמנט ההפתעה מפעולה מסוימת, ובכך משבשת אותה; או

הפומבי במודיעין, על פי השקפתו, היא "להעצים את הדימוי שלנו בעיני האויב ולהלך עליו אימים"¹. על כן חשיפה יכולה לתרום לכוח ההרתעה, בין באופן נקודתי ובין באופן מתמשך ומצטבר.

- יצירת לגיטימציה למדיניות הישראלית ודה-לגיטימציה ליריב בדעת הקהל הבינלאומית. חשיפת מידע מודיעיני, בייחוד אם היא נעשית בעיתוי ובהקשר הנכון, יכולה להשפיע על תדמית היריב ולהטות את קבלת ההחלטות של הקהילה הבינלאומית. כך היה למשל באפריל 2018, עם **חשיפת החומרים** שהובאו על ידי המוסד מארכיב הגרעין האיראני ערב החלטת נשיא ארצות הברית טראמפ לסגת מהסכם הגרעין; ובאופן דומה בספטמבר 2018, כאשר ראש הממשלה נתניהו **חשף** בפני באי העצרת הכללית של האו"ם את "המחסן האטומי הסודי" בפאתי טהראן, בהפצירו ביו"ר הסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית לשלוח פקחים לאתר. כך גם קורה מעת לעת עם **חשיפת פעילות חזבאללה** בדרום לבנון, סביב דיוני מועצת הביטחון של האו"ם העוסקים באשור מנדט יוניפי"ל והרחבתו.

ישראל כמובן אינה היחידה המנסה להשפיע על דעת הקהל העולמית ולהשחיר יריבים בזירה הבינלאומית באמצעות חשיפת מודיעין. בחודש מאי האחרון, בעיצומו של משבר הקורונה, הודלף **לתקשורת האוסטרלית** דוח שחובר על ידי הברית המודיעינית 'חמש העיניים' (Five Eyes), שבה חברות ארצות הברית, בריטניה, קנדה, אוסטרליה וניו זילנד, המאשים את סין בטיוח ובהשמדת ראיות על התפרצות הנגיף.

- זכות הציבור לדעת. בשונה מהתכליות האחרות, המאופיינות לרוב בחשיפה חלקית של מידע סודי בעיתוי שנבחר לשרת מטרה מדינית-ביטחונית מוגדרת, חשיפת מידע והערכות מודיעין באופן רחב, שיטתי ועיתי עשויה להועיל לדמוקרטיה. באמצעות החשיפה למידע ביטחוני יכולים הציבור, התקשורת וחברי הכנסת לפקח על מדיניות הממשלה ולהשפיע עליה. ואולם חשיפת מודיעין רחבה אינה עניין של מה בכך. חוקר המודיעין האמריקאי **הארי ה. רנסום** עמד על הדילמה בציינו כי "בעוד סודיות אינה עולה בקנה אחד עם ערך האחריותיות בדמוקרטיה, חשיפה אינה עולה בקנה אחד עם עבודת מודיעין אפקטיבית". אך לצד זאת מחוקקים, אנשי מדע המדינה ופעילים חברתיים מציעים פתרונות ליישוב המתח בין הערכים, ביניהם החלפת השקפת העולם השואלת כהנחת עבודה מה ניתן לחשוף, בתפיסה השואלת מה דורש סיווג; או הנחלת נורמה של חקירות

מביכה את היריב בדעת הקהל הפנימית שלו. זאת משום שיריבים הפועלים תחת מעטה סודיות **רגישים במיוחד לחשיפת מידע מודיעיני** על אודותיהם; בין שאלה מדינות כמו איראן, המקדמת פרויקט גרעין צבאי חשאי, או ארגונים לא-מדינתיים כמו חזבאללה והג'האד האסלאמי הפלסטיני בעזה, החותרים תחת גורם הכוח הריבוני או הדומיננטי בזירת הפעולה שלהם – מדינת לבנון וחמאס בהתאמה – ונדרשים לפיכך להסתתר גם מפניו. כך בעידן המערכה שבין המלחמות (המב"ם), אשר עניינה הוא החלשת היריב ושיבוש פעילותו מתחת לרף המלחמה, חשיפת מודיעין יכולה לעיתים להשיג אפקט הדומה להטלת פצצה. דוגמה בולטת לכך היא המערכה שישראל מנהלת נגד פרויקט הטילים המדויקים של חזבאללה, אשר נשענת במידה רבה על **חשיפת מתקנים** הקשורים לפרויקט. החשיפה "שורפת" למעשה את אותם מתקנים ומחייבת את חזבאללה **להעתיק** אותם למיקום חלופי, ובכך גורמת לשיבוש ולעיכוב בפרויקט. הקרנת נחישות ותחזוק כוח ההרתעה הישראלי.

חשיפה נקודתית של מודיעין יכולה לשמש איתות ליריב על נחישות הגורם החושף כצעד מקדים לפני הפעלת כוח, במטרה להרתיע אותו מנקיטת פעולה עוינת. כך למשל באפריל 2019, ימים ספורים לפני האירוויזיון בתל-אביב וטקסי יום הזיכרון ויום העצמאות, **הפיץ** דובר צה"ל את תמונתו של בכיר הג'האד האסלאמי בהאא' אבו אל-עטא, ותלה בו אחריות לירי רקטות לעבר ישראל. בכך הזהיר את אבו אל-עטא כי המשך הירי בעיתוי הרגיש לישראל עלול לעלות לו בחייו – מה שאכן קרה לבסוף בנובמבר אותה שנה.

נוסף על כך, חשיפת סודותיו הכמוסים של היריב יוצרת אצלו תחושת חדירות, כלומר הבנה כי הוא חשוף לריגול מודיעיני זר. הכרה בחדירות מחייבת תהליך של "בדק בית" ותחקור אשר עשוי להוביל לסדיקת האמון בין שותפי הסוד, לפגיעה במורל וכן לחוסר להיטות להוציא לפועל פעילות עוינת דוגמת מלחמה, נוכח ההכרה בנחיתות המודיעינית.

התדריך לכתבים שבוצע בפקוד הצפון עוד בתחילת העשור הקודם, ביולי 2010, מהווה דוגמה בולטת לחשיפה על פי היגיון זה. **בתדריך התקדימי** הוצג תצלום אוויר של הכפר אלחי'אם בדרום לבנון, שעל גביו סומנה פריסת חזבאללה לרבות מחסני נשק, מפקדות ובונקרים תת-קרקעיים. כמה חודשים לאחר מכן, במארכס 2011, **פרסם הווינינגטון פוסט** מפה של כל דרום לבנון עם סימונים דומים, המבוססת גם היא על מודיעין שהושג בצה"ל. מפקד פיקוד הצפון דאז, הרמטכ"ל לשעבר גדי איזנקוט העיד כי מטרת השימוש

בעקבותיה פעולה דיפלומטית או צבאית. כך, הסתמכות בלעדית על חשיפה עשויה להתפרש כרתיעה של הגורם החושף מנקיטת צעדים עם פוטנציאל סיכון גבוה יותר, ולסמן ליריב "מרחב חסינות" דה פקטו.

- במקום להשיג את האפקט המדיני, הביטחוני או הפוליטי המצופה, חשיפה עלולה להשיג אפקט הפוך. כך למשל, חשיפה יכולה להיתפס דווקא כפחות מאימת, מרתיעה ומעוררת יראה מהשמירה על סודיות ועמימות; מצמצמת את מרחב אי-הוודאות של היריב; ובקרב דעת הקהל הפנימית עלולה דווקא לגרום ביקורת על הפקרות, התרשלות או חוסר מוסריות. בהקשר זה ניתן להזכיר את חשיפת תפקידו של המוסד ברכישת ציוד רפואי למאבק בקורונה ובפרט בהבאת ערכות בדיקה, אשר התבררו בדיעבד כבלתי מתאימות למשימה הרפואית. החשיפה הובילה לגל של ביקורת ולעג על חשבון הארגון החשאי **בתוכנית טלוויזיה וברשתות החברתיות**, ובסופו של דבר פגעה במידה מסוימת בתדמית הארגון (ולא רק בארץ).
- פוליטיזציה. השתנות הנורמה ביחס לשמירת סודיות המודיעין והמעבר לחשיפה שיטתית עלולים להוביל במעלה הדרך לעירוב שיקולים פוליטיים בעבודת המודיעין ולטפלול נשנה של מידע והערכות מודיעין בפומבי, במטרה להשפיע על דעת הקהל בישראל. כך הדרג המדיני עשוי לדרוש יותר מידע מודיעיני שיתמוך במדיניות אשר ברצונו לקדם, ובכירי קהילת המודיעין מצידם עשויים לייצר יותר מודיעין "מְרָצָה" ולייעדו לחשיפה ככל שהצלחתם נמדדת בפומבי. לאורך זמן, הפוליטיזציה של המודיעין עלולה לשחוק את האמינות והיוקרה המזכות את ארגוני המודיעין בישראל בהשפעה הרבה שיש להם על קבלת ההחלטות ועיצוב המדיניות. המקרה שבו ראש הממשלה נתניהו **חשף במסיבת עיתונאים** אתרי גרעין נוספים באיראן, כשבוע לפני סבב הבחירות השני לשנת 2019, מוכיח עד כמה דק הקו בין שימוש פומבי במידע מודיעיני לצרכים דיפלומטיים וביטחוניים לבין שימוש בו לצרכים פוליטיים. בעוד גורם בלשכת ראש הממשלה טען כי החשיפה נעשתה בהמלצת דרגי המקצוע, האופוזיציה גינתה את "הספסור בביטחון המדינה" לטובת קמפיין הבחירות.
- גם בכירים לשעבר בקהילת המודיעין סבורים כי רבות מחשיפות המודיעין של השנים האחרונות – בהן גם החשיפה המתוארת לעיל – אינן משרתות את האינטרס הלאומי אלא את האינטרס הפוליטי האישי של בכירים בדרג המדיני ובגופי המודיעין עצמם.² בהקשר זה כדאי ללמוד מהניסיון של ארצות הברית

ממלכתיות או פרלמנטריות העוסקות רק בדיעבד בפרשיות ביטחוניות ומודיעיניות, וכך בזמן אמת מגינות על העשייה החשאית, אך בד בבד מבססות בקרב העוסקים במלאכה תודעה של פיקוח ואחריות. בישראל נחשפים לעיתים **מסרים מרכזיים מהערכות המודיעין השנתיות**, אולם זאת לאחר שבכירי קהילת המודיעין מסננים ובוחרים מראש את המידע וההערכות לשיתוף עם הכתבים והפרשנים הביטחוניים, אשר שולטים בסופו של דבר במסר המועבר דרכם לציבור הרחב. נוהג זה, אשר התעצב בשנים האחרונות, שונה מהנהוג המקובל במדינות מערביות דוגמת ארצות הברית ובריטניה, שם הממשלה או סוכנויות המודיעין עצמן מפרסמות את הערכות המודיעין **בכתב**, ולעיתים אף בליווי **הצהרות פומביות**, באופן מקיף הכולל התייחסות לכל קשת האיומים.

הסיכונים בחשיפת מודיעין

- לצד התועלת בחשיפת מודיעין, לאחר שנים של מדיניות ישראלית העושה שימוש פומבי תכוף בסודות, ניתן להצביע גם על סיכונים ומחירים הגלומים במדיניות זו.
- סיכון מצרפי למקורות ושיטות. הווה אומר, לא רק הסתכנות בשריפת המקורות שסייעו בהבאת המידע הספציפי שנחשף, אלא פגיעה מצטברת במוניטין וביכולת לגייס מקורות עתידיים, נוכח החשש שחשיפה תציב אותם בסכנת חיים.
 - הסרת העמימות והסתכנות בתגובה. מרבית החשיפות בעת האחרונה נעשות בכלי תקשורת ישראלים או בהצהרות פומביות מטעם בכירים ישראלים. זאת בשונה מההדלפות העלומות לכלי תקשורת זרים, ערביים או מערביים, אשר היו מקובלות עד לא מזמן במקרים שישראל רצתה לאותת על איום מסוים או להעמיד דברים על דיוקם בשיח הבינלאומי, תוך הגבלת הסיכון למקורות. כך, החשיפות המיוחסות לישראל מציבות אותה בבירור כגורם הקורא תיגר על היריב שעל אודותיו נחשף המידע, באופן המצמצם את מרחב ההכחשה שלה.
 - תחזוק הדימוי מחייב. אם גורם שנוטה לחשיפת מידע שותק במקרה מסוים, שתיקתו עשויה להתפרש על ידי היריב כעדות לנקודת תורפה או עיוורון מודיעינית. לחלופין, היא עשויה להתפרש כרתיעה מפני ההשלכות של החשיפה בסוגיה האמורה, במקרה שזו עלולה להביך את אותו גורם או להציב אותו במתח מול אינטרסי ליבה אחרים. לפיכך נוצרת מעין מחויבות לחשיפה חוזרת של מידע מודיעיני.
 - מנגד, חשיפה חוזרת עלולה לפגוע בהרתעה, אם החשיפה עצמה אינה גובה מחיר או שלא באה

אנשי פיתוח ומיצוי מקורות, ביטחון מקורות, מחקר ודבורות – על הסכמתם לחשיפה, באופן שיעניק להם הזדמנות להציג בצורה מסודרת סייגים ולהעמיד תנאים הנוגעים בין היתר להיקף המידע שישוחרר, הפלטפורמה והעיתוי.

לעיתים, כפי שמעידה רשימת הסיכונים הפוטנציאליים, כאשר מגלים טפח עלולים דווקא לגלות טפחיים ולהיחשף לסיכונים מסדר שני.

- פיתוח מודלים להערכת פגיעה במקורות ובשיטות, הן באופן נקודתי בטווח הקצר – סביב חשיפות קונקרטיים והן בטווח הארוך – להערכת הפגיעה המצרפית. בהיעדר תמונה מלאה של פיסות המידע המצויות ברשות המודיעין המסכל של היריב, היכולת להעריך נזק נקודתי או מצטבר למקורות ולשיטות כתוצאה מחשיפת מודיעין מוגבלת מאוד.³ במילים אחרות, כאשר ישראל חושפת מידע מודיעיני היא אינה יודעת במידה מספקת של ודאות אם החשיפה משלימה למודיעין המסכל של היריב את התצורה ומסייעת לו לחסום צירי דלף המהווים עבודה ערוצים להשגת המידע. עם הקושי הזה צריך לנסות להתמודד על ידי החזקה שוטפת של תמונת המודיעין המסכל של היריב, מאמצי התחקור שהוא מנהל וההערכות המובילות שלו לגבי נכסי המודיעין ושיטות הפעולה של ישראל. בהתאם, ניתן לתפור לחשיפות המודיעין סיפורי כיסוי ולשתול בהם הונאות, במטרה לחזק אמונות שגויות ולהסיט את המוקד מערוצי המידע האמיתיים. כמו כן, יש לנסות לייצר מבחנים ומדדים יצירתיים, להערכת הפגיעה המצרפית במקורות ולמציאת המתאם בין חשיפות מודיעין לבין פגיעה בנכסים מודיעיניים.
- פיתוח מודלים להערכת הישגי החשיפה מול יעדי ההרתעה, השיבוש והפגיעה בפעילות היריב, הלגיטימציה וההשפעה על הקהילה הבינלאומית. על מנת שההכרעות במתח שבין הסתרה ושמירה על הסוד לבין חשיפה ועיצוב תודעת היריב יהיו מאוזנות ושקולות, עליהן להתבסס ככל האפשר על נתונים אמפיריים. במסגרת זו יש לחתור לבניית מדדים המבוססים על ניתוח איכותני וכמותני של שיח וטקסטים, שיסייעו בהערכת ההשפעה של חשיפה על מושגים ערטילאיים כגון הרתעה ולגיטימציה. כך למשל, מידור הוא אחד מהביטויים לשיבוש פעילות היריב, המושג על ידי חשיפת מודיעין. כפי שהוזכר לעיל, החשיפה כעדות לדלף מידע בארגון יכולה

ובריטניה ערב הפלישה הצבאית לעיראק בשנת 2003. המאמץ הבלתי מתפשר של הדרג המדיני לשכנע את דעת הקהל הפנימית והבינלאומית בצורך במהלך צבאי נגד משטרו של סדאם חוסיין, בתואנת השווא של פיתוח נשק בלתי-קונונציונלי, הוביל להשחתת תהליך העבודה המודיעיני ולפרסום מגמתי של מידע חלקי ובלתי מבוסס. זאת באופן שפגע קשות באמון הציבור במודיעין האמריקאי והבריטי.

המלצות למדיניות

- התמורה ביחס הצמרת המדינית-ביטחונית של ישראל למודיעין היא מחויבת המציאות. המעבר להגברת החשיפה וההיחשפות משקף את השינויים העמוקים שחלו בסביבת המידע והתקשורת הגלובלית, המאופיינת בגודש מידע ובנטייה לחשיפה מוגברת כתנאי להגברת ההשפעה; באופי העימותים, אשר מגלמים א-סימטריה חריפה הפועלת על פי רוב לטובת הצד החלש ואשר מטרתיהם מוגבלות ממילא מבחינת הצד החזק; ובערכים של החברה והפוליטיקה בישראל.
- ואולם, גם אם רשויות המדינה סבורות כי חשיפה משרתת את האינטרס הלאומי וכי לצד גילוי טפח על עדיין מכסות טפחיים, מתברר כי ההפך הוא הנכון. לעיתים, כפי שמעידה רשימת הסיכונים הפוטנציאליים, כאשר מגלים טפח עלולים דווקא לגלות טפחיים ולהיחשף לסיכונים מסדר שני. אשר על כן, מובאות להלן המלצות שיש בהן כדי למזער את הנזקים הפוטנציאליים מחשיפה גוברת ולהבטיח מדיניות מאוזנת:
- שמירה על איזונים ובלמים בתוך הצבא וסוכנויות המודיעין, וביניהם. במסגרת זו צריכה להישמר הפרדה בין הגורמים המובילים את המערכות הצבאיות והמודיעיניות להרתעה, שיבוש והשפעה על התודעה, הממליצים בין היתר על מידע, יכולות ומבצעים לחשיפה, לבין הגורמים האמונים על פיתוח מקורות וביטחונם ועל הערכת הסיכונים כתוצאה מחשיפה. במקרה שאותה יחידה מופקדת על ביטחון מקורות ושחרור מידע מצד אחד, ועל מבצעי השפעה ותודעה מצד שני, עלולה להיווצר הטיה לטובת הצד המבצעי שלפיו אותה יחידה נמדדת, ואשר מעניק לה יוקרה ורלוונטיות.
- הקפדה על דיונים מקדימים לפני חשיפות, על מנת לאפשר למגוון הקולות והשיקולים להישמע, למפות את כלל התרחישים המזיקים העלולים להתפתח בהקשר של החשיפה הקונקרטיית, ובכך להימנע מ"אפקט בומרנג". יתרה מזאת, בתוך הארגונים עצמם ניתן לייצר הליכים בירוקרטיים רשמיים כגון החתמת כלל הגורמים הרלוונטיים לתהליך – ביניהם

סיכום

בעידן המידע והרשתות החברתיות, כשהמאבק על תודעה ציבורית ועל נרטיבים מוחרף, בעוד מושג האמת מאתגר על ידי תופעות כגון חדשות כזב (פייק ניוז), יכולה לצמוח תועלת רבה – הן לקידום האינטרסים המדיניים והן לחיזוק יסודות הדמוקרטיה – מפרסום מידע איכותי ומהימן הנוגע לענייני חוץ וביטחון מטעם רשויות המדינה. קל וחומר כשמדובר במדינה כמו ישראל, הנאבקת מדי יום בכמה חזיתות על ביטחונה ועל צדקת דרכה. עם זאת, יש לנהל מדיניות המאזנת בין חשיפה לבין הסתרה ושמירה על סודות ועל נכסים מודיעיניים, שכן בכל הנוגע לענייני מודיעין מוטב – כמאמר המקורות – לגלות טפח ולכסות טפחיים.

אופק רימר הוא דוקטורנט במחלקה ליחסים בינלאומיים באוניברסיטה העברית בירושלים, במסגרת התוכנית ללימודי מחקר של המכון ליחסים בינלאומיים ע"ש לאונרד דיוויס. עבודת הדוקטורט שלו עוסקת בחשיפה פומבית של מידע מודיעיני למטרות אסטרטגיות.

הערות

- 1 ראיון של המחבר עם רב־אלוף (במיל") גדי איזנקוט, 4 ביוני 2020.
- 2 ראיונות של המחבר עם בכירים לשעבר בקהילת המודיעין והביטחון.
- 3 ראיונות של המחבר עם בכירים לשעבר בקהילת המודיעין והביטחון.

להוביל לפגיעה באמון בין חברי הארגון וליצירת מידור בין יחידות ופעילים. הגבהת החומות בתוך הארגון אומנם מצמצמת את הסיכון לדלף מידע, אך במקביל היא משבשת ומסרבלת את ההתנהלות של הארגון בשגרה ובחירום וכך פוגמת ביעילות שלו. מדד להערכת מידור בקרב יריבים, העומד גם על המתאם שבין חשיפה למידור, יכול לסייע בקבלת החלטות על חשיפת מידע.

- הכוונת מבצעים ופיתוח מקורות המיועדים מראש לחשיפה.
- הכשרת קצינים ומנהלים בכירים בגופי המודיעין להתנהלות מול התקשורת. מאחר ששימוש פומבי במודיעין נתפס כיום כחלק מארגז הכלים לניהול מערכות מדיניות־ביטחוניות, בהכשרות לבכירים ניתן לשלב תכנים העוסקים בהיכרות עם עולם התקשורת הגלויה, כולל הזדמנויות הטמונות ביחסים עם התקשורת ושימוש באמצעי המדיה השונים, לצד העלויות והסיכונים הכרוכים בכך.
- עידוד הממשלה וגופי המודיעין להציג הערכותיהם באופן עיתי ורחב, לתועלת הציבור. פרסומים מן הסוג הזה צריכים להיות **מקיפים ומנומקים** ככל האפשר ולשאול – כהנחת עבודה – איזה מידע דורש סיווג והגנה, ולא איזה מידע ניתן לחשוף. זאת בדומה למודל הצנזורה הקיים מאז **בג"ץ שניצר** (1988), שבו נקבע כי חופש הביטוי ייסוג מפני ביטחון המדינה רק במקום שבו קיימת "ודאות קרובה לפגיעה ממשית בביטחון המדינה". כך, הדיון הציבורי יהיה מבוסס ידע ואובייקטיבי ככל הניתן, ולא נתון לטפול מצד בעלי אינטרסים.